

Impressie

transitiegesprek Vermogen en Macht

19 februari 2021

Deze middag verwelkomde de TransitieMotor een bont gezelschap aan deelnemers. Dat varieerde van NGO's (veelal betrokken bij de SDG's), wetenschappers, politieke partijen en medewerkers van gemeente/provincie. We zagen ook debatgroepen, campagnevoerders en lobbyisten langs komen. En ondernemingen gericht op duurzame bedrijfsvoering, duurzaam denken en op eigenaarschap. Na een introductie over de TransitieMotor komt een aantal presentaties en interviews langs, en gaan deelnemers uiteen in groepen. Hieronder volgt een impressie van deze middag.

Vermogensongelijkheid

Wiemer Salverda (emeritus hoogleraar arbeidsmarkt en ongelijkheid aan de Universiteit van Amsterdam) praat ons bij over de stand van zaken qua vermogensongelijkheid. We hebben het dan over netto vermogensverdeling, na aftrek van schulden. Wat is de rol hiervan? “Particulier bezit is de koningin van het economisch schaakspel. Ze levert beschikkingsmacht en beïnvloedt ook de verdeling van de opbrengsten.”

Er komen veel cijfers langs en inzichten langs. “Om later nog eens na te kijken”, zegt Wiemer er bij (de slides van zijn presentatie ontvangen de deelnemers ook). We wisten al van de enorme concentratie van vermogen aan de top; deze blijkt nog sterker binnen de top zelf. En de onderste 50% bezit opgeteld niets (door schulden). Waarbij op te merken valt dat (door beleid) het belang van eigen woning sterk is toegenomen en dat leidt tot grote schulden.

In Nederland wordt niet goed waargenomen wat eigendom en vermogen betekent voor de rijkdom. Vermogensverdeling geeft een ander beeld dan inkomensverdeling; relatief vaak zie je hoog vermogen in combinatie met laag inkomen. Dit is een belangrijk gegeven i.v.m. draagvlak voor vermogensbeïnvloeding. Waarbij Wiemer concludeert: “Vermogensbelasting is laag en hoeft vanwege de sterke concentratie aan de top maar voor weinig gevallen opgeschroefd te worden. Misschien weer een zelfstandige belastingvorm van maken?”

Wiemer maakt duidelijk dat bedrijfseigendom, of beter ‘aanmerkelijk belang’ een grote en snel groeiende factor is, waar (te) weinig de bat over is. (We gaan daar later in het programma op in.) Beleid wordt gemaakt op huishoudens en hun cijfers van de belastingdienst. Wat de belastingdienst niet weet zien we hier ook niet (grootste vermogens zijn vermoedelijk juridisch afgeschermd).

Tot slot raken we even het onderwerp generaties aan: “Erfenis geeft een voorsprong die mensen ongelijk maakt, en ze bestendigt de algemene ongelijkheid”. Wiemer concludeert op zijn laatste slide: “Sterkere belasting van erfenissen – zelfs de VVD rapporteert nu in die richting. Is ook maar voor een klein deel van de erfenissen nodig. Jongeren een startvermogen geven?”

Politieke ongelijkheid

Wouter Schakel (postdoctoraal onderzoeker aan de afdeling sociologie van de Universiteit van Amsterdam) onderzoekt de relatie tussen inkomensverschillen en invloed in de politiek, oftewel ongelijke vertegenwoordiging. Wel, de beleidsmakers luisteren vooral naar hoge inkomens, als het gaat om kwesties waar meningsverschillen zijn.

Overigens is de rol van inkomen onderzocht, niet die vermogen. Dat is een beperking, maar effect van vermogen is vermoedelijk nog groter. Degenen die het meeste invloed hebben zijn ook degenen met de meeste middelen. Hier wordt een fundamentele waarde van de democratie geschaad! Een praktische consequentie is dat overheidshulp het minst terecht komt bij de mensen die het hardst nodig hebben.

Op de oorzaken van deze ongelijke invloed is onvoldoende zicht. Mogelijke factoren zijn het feit dat politieke elites uit hogere sociaal-economische milieu's komen en diens belangen dienen. De samenstelling van het maatschappelijk middenveld speelt een rol: minder participatie vanuit lagere inkomens. Waar vakbonden sterker zijn ligt invloed van lagere milieu's hoger. (We gaan daar verderop in het programma op in.) Een oplossingsrichting is electorale participatie aan te moedigen. (Enkele deelnemers suggereren dat 'burgerberaad' kan helpen.) Of, zo besluit Wouter, überhaupt de verschillen in inkomen te beperken.

Maatschappelijk middenveld

We interviewen Tuur Elzinga (vicevoorzitter FNV). Lange tijd werd ongelijkheid kleiner en dat ging hand in hand met meer invloed van de vakbeweging (correlatie of causaal verband?). Sinds de jaren negentig loopt de organisatiegraad van vakbewegingen terug als gevolg van beleid en veranderingen in de economie (van industriële economie naar diensteneconomie en onzekerdere contracten). In landen waar de daling sterker is (vakbonden zijn bestreden) is er toenemende inkomensongelijkheid en vermogensongelijkheid.

FNV werkt nu op een hele andere manier: nieuwe sectoren vragen van de vakbond ook nieuwe manieren van organiseren. (Enkele deelnemers morren dat dit niet snel genoeg gaat). De laatste jaren zijn er veel jongeren die zich aanmelden. Vakbonden zoeken naar hun rol, kunnen we zeggen.

De core business wat betreft werk en inkomen is bekend. Maar dan moet je ook een visie hebben hoe we in de toekomst gaan geld verdienen. Dat moet duurzaam zijn. Van de grote ecologische schulden krijgen we een keer de rekening gepresenteerd, iedereen realiseert zich dat. We hebben die verantwoordelijkheid met elkaar: verduurzaming, klimaatadaptatie en energietransitie.

Gevraagd naar een reactie op de nieuwe agenda voor brede welvaart van de werkgevers, geeft Tuur aan dat het een mooi verhaal is, maar hij vreest voor holle woorden. Ze kunnen het ook gewoon doen, laten zien – ze hoeven niet te wachten. Maar hij geeft ze zeker een kans! Ook het bedrijfsleven voelt dat vertrouwen moet worden hersteld.

Een deelnemer merkt op dat er al veel meer maatschappelijk middenveld is dan we zien. Kijk eens wat er in de buurt gebeurt: de buurman stuct en de ander leent spullen.

Ook komen er verschillende opmerkingen over participatie. Er zijn altijd ondernemers geweest die mensen in het bedrijf mee laten praten; dat werknemers invloed hebben. In hoeverre is dat een oplossing?

Ondernemingseigendom en de spelregels

Jennifer Benson (The New Business as Usual) gaat hierop verder vanuit de invalshoek van de ondernemer. Ze schetst beelden van groeiverslaving en bedrijven die handelswaar zijn geworden. Van meer spelregels en meer doelstellingen (SDG's), maar lost dit onderliggende problemen op? Kunnen we ook een andere visie vinden?

Eigendomsrecht heeft altijd op een van de stakeholders een negatieve invloed. Ook Piketty en Rijnlandsmodel blijven gaan over dezelfde taart (die anders verdeeld moet worden). Meer eigenaren betekent meer zeggenschap, meer invloed en mogelijk ook bredere missie. Is dat nog dienstbaar aan het oorspronkelijke (hogere) doel van de onderneming?

Als ondernemer wil je juist zeggenschap over de missie, niet zozeer het eigendom. Een bedrijf kan van zichzelf zijn. Een voorbeeld is Volkswagen na WO2. Bosch is in handen van een stichting. En bij Odin zijn spelregels bepaald door producenten en consumenten: winst is verlost van privé-aanspraken.

Alternatieve vorm van bezit en ondernemen

Hans van den Broek (Sleipnircoöperatie) deelt in een interview een voorbeeld uit eigen ervaring. Hij zocht een partner in zijn surfzaak. Maar je kunt volgens de wet alleen inkopen of schenken. Als alternatief vormde hij een commanditaire vennootschap met twee partners en Sleipnir als stille vennoot. Het kapitaal (waarde van het bedrijf) stort je terug in de common. We maken als ondernemer winst, maar de onderneming is niet verkoopbaar.

Hans beschrijft dat het is als een kind loslaten: je weet dat het moet, maar het doet wat met je ego. En het doet heel veel met de medewerkers. Ieder is aan het werk voor het bedrijf niet voor het vermogen van de eigenaar. Echter, steward ownership ontslaat je niet van concurrentie met de burens. Je moet wel manieren vinden om niet failliet te gaan. Hoe dan ook: dit soort constructies kan veel breder worden uitgerold dan nu gebeurt!

Afsluitend

TransitieMotor coördinator Jelleke de Nooy merkt op dat dit (als relatieve buitenstaander) een mooi overzicht gaf van de situatie in Nederland. We zijn gegaan van strategisch naar praktisch, steeds concreter. We zien waar problemen zitten en wat opties voor hoe het anders kan. Wie waar aan de knoppen gaat draaien, dat blijft wel de vraag...

Samenvatting: Rob Maijers, met dank aan Rosa Lucassen, Jelleke de Nooy van Tol en Leo Sonneveld